

Till minne av Thomas Karlsson

Detaljernas mästare inom svensk botanik har gått ur tiden. Torbjörn Tyler ger ett respektfullt och personligt porträtt av Thomas Karlsson (1945–2020).

TORBJÖRN TYLER

Thomas Karlsson var utan tvekan efterkrigstidens främste och betydelsefullaste svenske botanist. Thomas spelade en avgörande och inte sällan ledande roll för de flesta av de senaste 50 årens nationella och regionala projekt. Han var redaktör för *Svensk Botanisk Tidskrift* 1976–1995 liksom verkställande redaktör och en av de flitigaste författarna till alla de fyra banden av *Flora Nordica* och intendent vid Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm. Han var också en otroligt viktig inspiratör samt faktagranskare eller redaktör för i stort sett alla våra moderna provinsfloror.

Ett av hans viktigaste bidrag till botaniken är den nationella kommittén för svenska växtnamn som standardiserat de växtnamn som de flesta svenska botanister i dag använder. För dessa och många fler ovärderliga insatser utsågs Thomas till hedersmedlem i flera botaniska föreningar, bland annat Svenska Botaniska Föreningen.

Möte med Thomas

Jag träffade Thomas för första gången någon gång i början av 1990-talet. Han var då fortfarande redaktör för *Svensk Botanisk Tidskrift* och jag var gymnasist med intresse för såväl botanik som författande varför en man med Thomas position var både vördnadsbjudande och högtintressant. Ganska kort därefter kom Thomas att som redaktör hjälpa mig att få några av mina första botaniska alster publicerade och den hjälp jag då fick var säkert av betydelse för min senare verksamhet som botanist.

Våra kontakter blev betydligt tätare när jag började intressera mig för släktet hökfibblor *Hieracium*, vilket dock i sig varken var Thomas fel eller förtjänst. Självklart fick Thomas läsa och kommentera mina första manuskript om hökfibblor och tack vare hans grundliga kommentarer kunde många pinsamma fel undvikas.

Skickade man ett manus till Thomas för granskning kunde man räkna med att han uppmärksammade alla faktafel, men också att man fick en stor mängd rent språkliga kommentarer och förbättringsförslag, samt att man fick tillbaka alltsammans i något innovativt och kanske inte alltid helt lättbemästrat digitalt format! Faktafelen förväntades man förstås korrigera, men språkliga detaljer var Thomas trots starka åsikter alltid villig att diskutera och ibland var han nog faktiskt mer intresserad av själva diskussionen än av slutresultatet. I vart fall hade han inte svårt att respektera en avvikande åsikt om författaren bara kunde argumentera för sin sak, men ofta fick man trots allt ge sig då det i diskussionen visade sig att Thomas hade alla tunga argument på sin sida.

Thomas var i många avseenden den idealiska redaktören – han hade djupa kunskaper inom ämnesområdet och stor noggrannhet, envishet och vetgirighet när det gällde att kolla upp fakta som han misstänkte kunde vara felaktiga, men också ett stort språkligt intresse, intresse och känsla för grafisk formgivning och intresse för tekniska landvinningar som kan underlätta arbetet.

Vid besök i Riksmuseet såg Thomas alltid till att man fick arbeta precis så intensivt,

THOMAS KARLSSON var hedersmedlem i Svenska Botaniska Föreningen och lite av det nav som svensk botanik kretsade kring under lång tid. FOTO: Bengt Carlsson.

länge och ostört som man som tillrest forskare med begränsade resurser kunde önska sig. Vid mina första besök ordnade Thomas så att jag kunde övernatta gratis i Bergianska trädgården, men när denna möjlighet upphört fick jag istället den stora förmånen att övernatta hemma hos Thomas, Magdalena, Anna och ett varierande antal husdjur i villan i Enskede. Faciliteterna i deras källare kunde väl avseende bekvämlighet inte rik-

tigt mäta sig med ett hotellrum och jag hade säkert kunnat spara en del arbetstid genom att betala för en övernattnings närmare Riksmuseet, men möjligheten att före och efter ett långt arbetspass få småprata om såväl botaniska frågor som annat med Thomas och Magdalena uppväggde detta mer än väl. Jag kan nog till och med erkänna att dessa små pratstunder både tillförde mig mer personligen och ibland gav mer stimulans till

mina hökfibbleprojekt än studiet av själva hökfibblorna i museets dammiga källare, liksom att jag mer än en gång hade lite svårt att slita mig från den obegränsade, spontana och okonstlade gästfriheten som besöken hemma hos Thomas alltid erbjöd.

Detaljernas mästare

Även om jag själv med tiden kommit att få ungefär samma roll på Biologiska museet i Lund som Thomas hade på Riksmuseet så kommer jag aldrig att kunna mäta mig med honom avseende envishet och entusiasm inför små detaljer.

Särskilt minns jag en sen kväll på Riksmuseet, säkert långt efter normal arbetstid, då jag letade mig upp till Thomas från källaren och fick beskedet att vi kunde åka hem (till Enskede) tillsammans så snart han fått klarhet i en detalj för ett manus till *Flora Nordica*. Manuset visade sig handla om spindelört *Thesium alpinum* och problemet gällde beskrivandet av en kallusliknande struktur inuti kronröret i spindelörtens minimala blommor. Thomas hade sett den beskriven i annan litteratur men ville inte föra denna information vidare utan att själv ha observerat strukturen. Att dissekera fram den från herbariematerial varav det mesta var samlat i fel stadium var dock inte gjort i en handvändning trots att jag försökte hjälpa till. Jag får fortfarande ett sting av dåligt samvete när jag minns att när Thomas till sist glatt utropade att han hittat strukturen i den femtioelfte uppblötta och dissekerade blomman och kunde konstatera att beskrivningen i litteraturen var helt korrekt så berodde min egen glädje mest på att det innebar att det äntligen skulle bli dags att få åka hem och sova.

I Thomas obetvingliga lust att samla ihop och sammanställa vederhäftig information kan jag däremot känna igen mig, liksom i hans understundom öppet ventilerade frustration över det omöjliga i att hinna med allt som man ser skulle behöva göras eller över

att information som man försökt tillhandahålla misstolkas eller på annat sätt förfelas.

Från Skåne till Marocko

Thomas föddes 1945 och växte upp i Arlöw mellan Lund och Malmö. Hans mamma Signe var en habil amatörbotanist som uppenbart tidigt överförde en del av sina kunskaper till sin son. Efter studentexamen från Katedralskolan i Lund började Thomas studera biologi och botanik vid Lunds universitet. Den första heltäckande inventeringen av Skånes flora hade då redan pågått i tre decennier och lite gått i stå, men med början i Träne socken 1967 tog Thomas sig an inte mindre än 18 av de socknar som ännu återstod att inventera och bidrog därmed starkt till att projektet tills sist ändå kunde slutföras.

Tillsammans med ett gäng då unga men senare mycket framstående botanister – Rolf Dahlgren, Gertrud Nordborg (Dahlgren) och Per Lassen – deltog Thomas 1970 i en expedition till Marocko. Avsikten torde ha varit att initiera ett nytt forskningsfält vid Institutionen för systematisk botanik i Lund där man länge varit fokuserad på östra Medelhavsområdets växtvärld.

Expeditionen hembringade stora samlingar omfattande bortåt tio tusen växter och Thomas identifierade en del av dem, men någon vidare forskning på Marockos flora blev det aldrig. Efter detta kom Thomas att fokusera helt på den nordiska floran och nästan alla projekt som han herefter tog sig an kom att bli betydligt mer framgångsrika.

Ögontröst

Doktorandprojektet om nordiska ögontröster *Euphrasia* utmynnade 1982 i en avhandling om variationen inom arten stor ögontröst, då *E. rostkoviana* men nu *E. officinalis*, men det är klart att Thomas ursprungligen tänkt sig en betydligt vidare avgränsning av ämnet. Intresset för ögontröster upphörde

dock ingalunda här utan Thomas fortsatte livet igenom att samla på sig mer information om släktet och av de över tjugo tusen belägg som finns i svenska herbarier är det ytterst få som Thomas inte studerat, granskat eller ombestämt.

Tyvärr hann han aldrig med att publicera någon fullständig redogörelse för all sin kunskap om just ögontröster, men istället publicerade han löpande fristående revisioner och bestämningsnycklar till en lång rad andra släkten: kungsljus *Verbascum*, oxalisar *Oxalis*, gemsrötter *Doronicum* och schersmimer *Philadelphus*, för att bara nämna några.

År 1991 publicerade han tillsammans med Dag Ekholm och Ebba Werner *Vilda och förvildade träd och buskar i Sverige* som ännu står sig som den kanske bästa bestämningsboken för vedväxter i svensk natur och i vilken många släkten med förvildade arter som dittills varit förbisedda eller missförstådda benades ut.

Den botaniska skattkammaren

Thomas föredrog ofta att bibringa sin kunskap i det lilla formatet men de otaliga noter och informella skrifter som han författat är dessvärre ofta ack så svåra att hitta. Bland annat för att råda bot på detta senare problem grundade Thomas 2017 tillsammans med undertecknad och Thomas sambo Magdalena Agestam sajten *Den Botaniska Skattkammaren* där vi samlar publicerade såväl som nyproducerade bestämningsnycklar och annat som vi tror kan vara användbart för svenska och nordiska botanister. I dag innehåller *Skattkammaren* information om mer än 150 växtsläkten och det glädde Thomas mycket när det visade sig att Skattkammaren snabbt fick stor användning och uppskattning.

Tidskrifter och provinsfloror

År 1976 blev Thomas redaktör för tidskrifterna *Svensk Botanisk Tidskrift*, *Botaniska Notiser* och *Opera Botanica*. *Svensk Botanisk*

Tidskrift kom Thomas att redigera i hela 19 år. Bläddrar en av dagens läsare sig tillbaka genom årgångarna av *Svensk Botanisk Tidskrift* så kommer hen att känna väl igen sig till och med årgången från 1976, medan årgångarna dessförinnan framstår som en helt annan och mycket mer daterad tidskrift.

I egenskap av redaktör för *Svensk Botanisk Tidskrift* kom Thomas att nås av Erik Genbergs manus till den första moderna provinsfloran och det beslöts att den första upplagan av *Östergötlands Flora* skulle redigeras av Thomas före utgivningen 1977.

I vad mån Thomas redan då anade på vilket sätt detta skulle bli startskottet för en ny era inom svensk, regional, floristisk kartläggning vill jag låta vara osagt, men klart är att Thomas och Erik Genbergs insatser här kom att öppna dammluckorna för den ström av provinsfloror som sedan dess publicerats för en majoritet av Sveriges landskap.

Helt oplanerad kan dock lucköppningen knappast ha varit emedan Thomas kort efter utgivningen av *Östergötlands Flora* lät kalla till ett möte i Kalmar där presumtiva provinsfloraförfattare och -inventerare fick utbyta idéer och framtidsplaner.

Medan formatet för *Östergötlands Flora* var extremt komprimerat för att hålla nere produktionskostnaderna har de landskapsfloror som följt tenderat att bli allt mer voluminösa och faktaspäckade, men gemensamt för dem alla är att Thomas på ett eller annat sätt bidragit till slutprodukten – i flera fall som redaktör men i åtskilliga fler fall som faktagranskare av manus och artlistor, rådgivare och/eller inspiratör. Det finns inget sentida provinsfloraprojekt som inte dragit nytta av Thomas kompetens vad gäller att granska och kontrollbestämma insamlade belägg.

Någonstans i samband med mötet i Kalmar började också planläggningen av den inventering av Småland som först trettio år senare utmynnade i den tyngsta och

innehållsrikaste av alla hittills publicerade provinsfloror! I Småland deltog Thomas i högsta grad både i det praktiska fältarbetet och i administrationen av projektet, liksom i färdigställandet av slutprodukten *Smålands Flora* där Thomas själv författat mycket av texten men också står som redaktör tillsammans med Margareta Edqvist.

De svenska växtnamnen

Thomas språkliga intresse i kombination med de behov av standardisering han såg när svenska botanister under 1970-talet allt mer gick från vetenskapliga till svenska namn vid inbördes kommunikation tog sig uttryck i grundandet av den kommitté för svenska växtnamn som senare utvecklats till en institution genom vilken alla namnförslag skall passera innan de inkorporeras i de ”officiella” namnlistorna och databaserna.

Thomas var i detta sammanhang nog med att kommittén skulle besitta inte bara botanisk utan också språklig och kulturhistorisk kompetens vilket jag tror räddat oss botanister från många av de märkliga svenska namnkonstruktioner som man kan finna i andra organismgrupper.

Det var dock inte bara avseende de svenska namnen som Thomas såg behovet av likriktning och detta arbete utmynnade 1997 i den första normerande checklisten över alla i Norden funna växter med deras vetenskapliga såväl som svenska namn som getts ut sedan tidigt 1970-tal. Denna lista som 1998 publicerades som en tjock bilaga till *Svensk Botanisk Tidskrift* etablerade omedelbart en ny namnstandard för såväl vetenskaplig som mer populär publicering om svenska växter. Thomas nöjde sig dock inte med detta utan började så gott som omedelbart samla på sig material för tillägg och uppdateringar och flera sådana har sedermera publicerats såväl på nätet som i *Svensk Botanisk Tidskrift*. Hur svensk botanik framöver skall kunna klara sig utan Thomas

härvidlag outtröttligt arbete är faktiskt svårt att förstå.

Ändringar av inarbetade namn möter alltid ett visst motstånd. Ibland har det nog sagts att Thomas var lite väl snabb att hoppa på tåget när förslag till namnändringar, eller vetenskapliga resultat som skulle kunna motivera sådana publicerats i den internationella vetenskapliga litteraturen. Ibland har man nog också tyckt att Thomas kanske inte riktigt haft kompetens att rätt värdera den senare typen av forskningsrapporter vilka med tiden tenderat att bli allt mer molekylärt och statistiskt avancerade. Det må vara som det vill med den saken, men ingen skall kunna frånta Thomas äran av att på ett helt enastående sätt ha hållit checklisten över Sveriges flora uppdaterad och i takt med utvecklingen internationellt. Dessutom var Thomas alltid föredömligt nog med att publicera tydliga motiveringar till alla ändringar. Kanske har någon tyckt att dessa omfattande listor med nya namn och motiveringar tagit alltför mycket utrymme i olika publikationer, men för framtiden är de ovärderliga.

Ständigt nyfiken

För de flesta av oss har Thomas insatser varit synonyma med kärlväxtbotanik, men han var faktiskt inte alls obehövad i andra organismgrupper. Jag minns än hur chockad jag blev när jag något år före hans pensionering från Riksmuseet vid middagsbordet hemma i Enskede frågade vad han tänkte sig att syssla med för projekt som pensionär och han, halvt på skämt, halvt på allvar svarade att han planerade att skriva en fälthandbok över Sveriges skinnbagg!

De sista åren av sitt liv arbetade Thomas även med att upprätta en provinskatalog över vilka arter som är funna var i landet. Trots sedan länge vacklande hälsa som föranledde många kortare och längre avbrott tog sig Thomas an detta mycket omfattande arbete med stor entusiasm. En digital

THOMAS KARLSSON luppar lämmelmossa *Tetraplodon mnioides* under Botanikdagarna 2015 i Medelpad.
FOTO: Magdalena Agestam.

version av denna katalog finns sedan en tid tillgänglig via Artportalen men skall den inte snabbt bli föråldrad kommer den att behöva uppdateras kontinuerligt och utan Thomas som drivande kraft kommer det nog tyvärr att visa sig svårt.

Thomas sista insats som fältbotanist handlade faktiskt inte om kärlväxter utan om mossor, då han trots stora fysiska svårigheter med stor energi tog sig an att inventera två rutor för det pågående projekt Skånes Mossor. Hans iver och entusiasm inför detta för honom ganska nya område exemplifieras bäst av att han, om jag inte uttryckt mina betänkligheter, hade anmält sig som delta-

gare i de studiecirkelar för mossinventerare som projektet anordnar – Thomas planerade att pendla med tåg från Stockholm till cirkelns träffar i Lund på onsdagskvällarna!

SBT